

Consequent en systematisch aandacht voor de natuur

Praktijk van een zeer groene kinderopvang

Vorig jaar was het jaar van de 'groene kinderopvang', maar ook in 2015 blijft het belangrijk om verschillende groene opvangvormen of -modellen in de schijnwerper te zetten. Zo ook Struin in Nijmegen, dat heldere keuzes maakt. Dit artikel kun je zien als een inspiratiebron.

Kees Both is pedagoog en actief in de netwerken 'Groene pedagogiek' en 'Springzaad, meer ruimte voor natuur en kinderen'

Ik zit met tien kinderen en de bestuurder op een fiets voor twaalf personen. De kinderen zijn opgehaald van enkele Nijmeegse scholen en we zijn op weg naar een terrein buiten de stad, voor de buitenschoolse opvang. Alle kinderen hebben regenkleding en laarzen meegenomen. We rijden op de Waaldijk en de fiets stopt op verzoek van enkele kinderen. Zij wijzen naar de buitendijkse plas en vergelijken deze met de vorige keer dat ze hier waren: 'Kijk, de fuut heeft nu jongen!' Verder wordt er gewezen op een blauwe reiger die aan de rand op vis loert en een aalscholver die zich met uitgespreide vleugels laat drogen. Omdat ze hier regelmatig langskomen vallen de kinderen dergelijke ontwikkelingen op. De leiding van deze sterke op de natuur gerichte buitenschoolse opvang is daar zelf ook attent op. Verderop verlaten we de dijk en gaan we het natuurgebied de Groenlanden in. De fiets wordt ergens gestald en de kinderen zoeken via paadjes 'gemaakt' door konikpaarden en Galloway-koeien hun weg naar de plaats die de basis is voor hun activiteiten de komende uren. Vlakbij is een plas en daarachter een ooievaarsnest, met twee ooievaars!

Activiteiten

Kinderen die van andere scholen komen voegen zich bij de eerder aangekomen groep. Allen verzamelen zich op de open plek, waar iets gegeten en gedronken wordt. Daarbij wordt ook kort besproken wat er deze dag te doen en te beleven is. Dan volgt een groepsactiviteit van een kwartier en daarna hebben de kinderen nog een uur om verder te gaan met deze activiteiten of met eigen vrij spel. Het volgende groepsonderscheid wordt gemaakt:

- Vier- tot zesjarigen, binnen deze groep ligt de nadruk op het bieden van geborgenheid.
- Zes- tot achtjarigen, dit zijn 'de onderzoekers'.
- Acht plus-groep, die zich vooral richt op prehistorische leefwijzen en 'Robinson Crusoe-achtige' survivalactiviteiten.

Enkele grotere kinderen vertrekken naar de plas

bij het ooievaarsnest, waar ze een eigen plek hebben ingericht. Er wordt afgesproken wanneer ze op de verzamelplaats terug zullen zijn. Een van de pedagogische medewerkers gaat daar enkele keren naartoe om te kijken hoe het eraan toe gaat.

Natuurkennis

Een groepje vier- tot zesjarigen gaat mee met Matthijs de Gruijter, oprichter en directeur van Struin. Ze volgen een paadje met overhangende doornstruiken. Noah, die hier voor het eerst is, valt en een doorn van een rozenstruik prikt in haar wang. Er komt een beetje bloed op haar wang. Zij valt ook in een brandnetelplant. Andere

De kinderen bestuderen het overblijfsel van de bovist



kinderen in haar groepje komen direct aandragen met weegbree en hondsdrif om op de 'brandplekken' van de brandnetel te wrijven. Matthijs bevestigt dat gedrag en wijst er nog eens op hoe je deze planten kunt herkennen. Bovendien wijst hij op verschillende struiken met dorens: rozen, meidoorn en sleedoorn – de laatste met lange, scherpe dorens. Daar kan je beter maar mee oppassen. Noah moet nog leren zich over het ongelijke terrein te bewegen (Both, 2005). Matthijs raapt intussen een weke massa op van de grond. Het is het overblijfsel van een grote, bolvormige paddenstoel, een 'stuifzwam', om preciezer te zijn een bovist. Hij laat het aan de kinderen zien, met name wat er over is van de grote holte waaruit de sporen zijn gekomen. De kinderen voelen eraan – de sponsachtige massa 'voelt aan als snot' zeggen ze. Ook ruiken ze eraan, 'het ruikt naar champignons' klinkt het. De kinderen komen hier te weten dat 'paddenstoelen' niet altijd een steel en hoed hebben. Dit voorbeeld illustreert mooi de waarde van natuurkennis voor een pedagogisch medewerker of kleuterleerkracht en wat je daarmee binnen de buitenschoolse opvang kunt doen.

Slecht weer bestaat niet

Kinderopvang Struin waar ik te gast ben is een zeer groene kinderopvang. Hier geldt het concept: 'Slecht weer bestaat niet, alleen slechte kleding'. Later die middag wordt dit geïllustreerd door de reactie van de kinderen op een stevige regenbui. Ze duiken weg in enkele bunkers, die hier nog

Activiteiten voor vier- tot zesjarigen bij Struin

- Kruidenboter maken met pinksterbloem, kraailook, paardenbloem, madelief, herts-munt, kleeftkruid, zandraket (rucola), waterkers, dovenetels, enzovoorts.
- Heksensoep maken met stukjes klimop, hulst, heggerank, gevlekte scheerling, taxus, vingerhoedskruid en andere giftige planten.
- Een Struin-tocht wandelen, waarbij vele hindernissen de uitdaging zijn: een gladde heuvel op en af, water oversteken, dwars door een wirwar van planten, door een blubberig moeras of een steile klei-klif beklimmen. Onderweg is er aandacht voor de natuur.

aanwezig zijn. Als het droog is komen ze weer tevoorschijn en tot mijn verrassing gaan ze – in regenkleding – een glibberige dijkhelling van klei gebruiken als glijbaan. Dat betekent dolle pret en een smerige regenbroek.

Als er onweer aangekondigd wordt of een echte regendag gebruikt Struin een schoollokaal. Dit komt volgens Matthijs heel weinig voor, zo'n drie of vijf keer per jaar.

Inspiratiebronnen voor het concept van Struin zijn de 'natuurscholen' en 'natuurkinderopvang' in Denemarken, Zweden en Noorwegen en de daarop gebaseerde 'Wald- und Naturkindergarten' in Duitsland (Miklitz, 2006) en Zwitserland (Gugerli-Dolder et al, 2004) en 'Forest Schools' in Groot-Brittannië (Knight, 2009; Tovey, 2011; Barkham, 2013), Canada en de Verenigde Staten (Golden, 2010). In Noorwegen en Zweden zijn de jonge kinderen in alle seizoenen veel buiten, ook tijdens de koude winters. Daarbij wordt aangesloten bij de filosofie van 'friluftsliv', te vertalen als leven in de vrije natuur (Brügge, 2013). Bij deze buitenlandse voorbeelden is er vaak een overlap met wat bij ons 'vroeg- en voorschoolse educatie' genoemd wordt, ook wel de 'early years foundation stage' (Engeland: van nul tot vijf; Schotland: van nul tot acht; Wales: van drie tot zeven), met daarin leren door vrij spel ('informeel leren') en sterker met het curriculum verbonden formeel leren. Struin en opvangcentra met vergelijkbare programma's in ons land beperken zich tot de kinderopvang en in concreto de buitenschoolse. Struin beschouwt zijn programma als aanvulling van het onderwijs en het niet-schoolse aanbod, waarbij eigen natuurleerdoelen worden gesteld. Er zijn plannen om een peuterspeelzaal te beginnen, waarbinnen ook leerdoelen verankerd zijn.

Wat is natuur?

Om invulling te geven aan 'groene kinderopvang' zoekt Struin omgevingen waarin de kinderen natuurlijke processen zo veel mogelijk kunnen ervaren. Zoals in de Groenlanden, waar grote grazers het terrein open houden. Een park in de stad is daarvoor minder geschikt. Een citaat dat daarbij past (Both, 2004):

>>



• Kees Both



Om invulling te geven aan 'groene kinderopvang' zoekt Struin omgevingen waarin kinderen natuurlijke processen zo veel mogelijk ervaren

'Onder "natuur" verstaan we hier het niet door mensen gemaakte of bedachte. "Natuur" is vooral ook een procesmatige kwaliteit: het spontane, oorspronkelijke, "zelforganiserende", "wilde", onvoorspelbare dat in meerdere (in de "wildernis" van de Oostvaardersplassen bijvoorbeeld) of in mindere mate (het minst in sterk verstedelijkte gebieden) aanwezig is, maar nooit afwezig is. "Natuur" omvat dus meer dan planten en dieren, hoe belangrijk die ook zijn.'

Het jaar rond

Bij Struin spelen de jaargetijden een belangrijke rol in het programma. In de lente is er veel aandacht voor dieren zoeken, inclusief hun sporen, het zoeken van wilde planten om te eten (salades) en de groentetuin. Het ontwakken van de natuur en de dramatische veranderingen die daarmee gepaard gaan krijgen veel aandacht. In de zomer is het bouwen met natuurmaterialen ('techniek') een belangrijk thema: hutten, vloten, kano's, enzovoort. Verder komen zwemmen, spelen met water en terreinspelen aan bod. In de herfst wordt veel geoogst in de natuur, wat verwerkt wordt tot lekkere producten (conserveren van voedsel). In de winter wordt er hard gewerkt voor brandhout en vuur en wordt verder aan houtbewerking gedaan. Op echt barre dagen komen natuurverhalen, muziek en natuurfilosofische gesprekken aan bod en de eventuele verwerking daarvan in drama. Het vroeger

donker worden draagt bij aan de sfeer. Tegen het eind van de winter wordt een grote Struin-tocht gehouden, waarbij ook resten van dode dieren gezocht worden.

Het jaar rond wordt er gewerkt aan een natuuropenluchtmuseum, waarbij een beroep gedaan wordt op de verzameldrift van kinderen (Chipeniuk, 1995).

Omgaan met risico's

Bij Struin is er aandacht voor de risico's. Deze worden samen met de kinderen verkend, en dus niet uitgesloten. Het idee is dat ze deze risico's op latere leeftijd zonder begeleiding moeten gaan ontdekken. Struin heeft daarom een hele waslijst aan huisregels. Je kunt immers in de openbare natuur weinig uitsluiten, maar wel omgang en regels afspreken. Vuur wordt bijvoorbeeld gemaakt met een kring van takken eromheen die een grens aangeeft, waarbij kinderen, afhankelijk van hun niveau, zich meer binnen de kring van takken mogen bewegen. Gereedschap, zoals messen en zagen, mogen afhankelijk van het niveau van de kinderen met steeds minder begeleiding en toezicht gebruikt worden.

Hetzelfde geldt voor het omgaan met water. Kinderen zonder zwemdiploma en onder de zeven jaar worden bijvoorbeeld binnen een straal van honderd meter water continu in de gaten gehouden. Verstoppertje is er in dat geval niet bij nabij de waterkant.

Special: Naar buiten allemaal!

In HJK december 2014 verscheen de special 'Naar buiten allemaal!' met daarin informatie over natuur in het schoolbeleid, buiten spelen met slecht weer, en nog veel meer. Je kunt de artikelen teruglezen in het archief van HJK: www.hjk-online.nl/hjk/archief

Korte toelichting op de 'heksensoep'

Binnen Struin is er bij de kleuters aandacht voor eetbare en wilde planten en in verband daarmee ook voor giftige planten, zodat ze direct leren dat er ook gevaren zijn. Voor de stafleden is er een zelfgemaakt boekwerkje met ongeveer vijftig eetbare en echt niet met andere te verwisselen planten en ongeveer vijftig dertig giftige planten. De eetbare 'kleuterplanten' zijn zeer herkenbaar, zoals braam, framboos, madelief en appel. De lijst met giftige planten omvat alles wat echt gevaarlijk is bij eten of problemen geeft door aanraken. Brandnetel valt daar niet onder, maar monnikskap bijvoorbeeld wel want het sap daarvan verlamt spieren bij insmeren van de huid.



Op de groepsfietsen gaan de kinderen naar natuurgebieden



Scholing

Volgens Matthijs is de kwaliteit van de medewerkers een belangrijke voorwaarde voor het succes van Struin. Er worden hoge eisen gesteld, bij voorkeur hebben de medewerkers een HBO-opleiding afgerond op pedagogisch, cultureel-maatschappelijk of kunstzinnig terrein, met daarbij interesse en betrokkenheid bij natuur. Het evenwicht tussen pedagogiek en natuur in de scholing van medewerkers is volgens Matthijs niet zo eenvoudig te bereiken. Een natuurgidsencursus van het IVN is nuttig, maar het belangrijkste is de potentie en wil om deze kant te ontwikkelen, ook die van 'samen met kinderen leren'. Het thema 'natuur' is belangrijk voor de interne scholing. Enkele kartrekkers op dit terrein zijn belangrijk, maar het team moet het gaan dragen.

Ontwikkeling

Struin begon zeven jaar geleden met acht kinderen, op één locatie. Dat is gegroeid naar honderdvijftig kinderen per dag, verdeeld over drie locaties in Nijmegen, met in totaal vijftientig medewerkers. Een derde daarvan is man. De kinderen worden fietsend opgehaald van scholen en van kinderdagverblijven. Struin heeft sinds kort een centrale hoofdafdeling met een schuilgebouw op een eigen – vier voetbalvelden groot – omheind terrein op de grens van stad en natuur. Tijdens de vakantie en de langere woens- en vrijdagmiddagen kan Struin met deze centrale locatie voor kin-

deren van alle drie de afdelingen de luxe van een goede schuilgelegenheid in de natuur bieden. De nevenafdelingen gaan op de kortere buitenschoolse opvangdagen de nabij gelegen natuurgebieden in. De kinderen worden om kwart voor zes bij een centrale ophaalplek midden in de wijk afgezet, alwaar ook een schuilgelegenheid voor extreem weer is. Het terrein wordt nu grotendeels ontwikkeld tot een door pony's begraasd, halfopen, natuurlijk terrein waar kinderen overal vrij doorheen mogen struinen. Daarnaast bouwen leiding en kinderen met behulp van ouders aan dorpen bestaande uit lemen *low impact* hutten (hutten die zo weinig mogelijk de omgeving verstoren) en permacultuur-tuinen (een vorm van tuinieren, waarin de bodem zo min mogelijk verstoord wordt. Bijvoorbeeld niet spitten en de bodem bedekken met hooi, 'mulchen' genoemd). Maar de kinderen dwalen ook heel veel door de omliggende eendloze natuur van de Geldersepoort.

Groen, groener, groenst

De verleiding is groot om Struin de groenste kinderopvang van ons land te noemen. Het overzicht dat daarvoor nodig is ontbreekt mij echter. Maar dat Struin behoorlijk radicaal is in zijn keuzes lijkt me duidelijk. Het is een belangrijke inspiratiebron voor anderen en heeft op enkele andere plaatsen in ons land navolging gevonden. 🌱

Meer informatie

Ga voor meer informatie naar de website van Struin: www.struin.nl
Struin in Nijmegen werd tijdens de totstandkoming van dit artikel twee keer bezocht (september 2012 en april 2014).

Literatuur

- Barkham, P. (2014). Forest schools: fires, trees and mud pies. *The Guardian*.
- Both, K. (2004). *Ruimte voor de jeugd en voor de natuur*. Beuningen: Stichting Oase. Zie www.springzaad.nl
- Both, K. (2005). Kinderen in beweging. *HJK*, 33 (4), pp. 118-121. Zie www.springzaad.nl
- Brügge, B. (2013). Frilutsliv with preschool children. In: Henderson, B. & N. Vikander (ed.), *Outdoor life the frilutsliv way*. Toronto: Natural Heritage Books.
- Chipeniuk, R. (1995). Childhood Foraging as a Means of Acquiring Competent Human Cognition About Biodiversity. *Environment and Behavior*, 24 (4), pp. 490-512.
- Golden, A. (2010). Exploring the forest: Wild places in childhood. *Voices of Practicioners*, 12, pp. 1 - 11.
- Gugerli-Dolder et al (2004). *Was beweglich macht: Wahrnehmungs- und Bewegungsförderung im Kindergarten*. Zürich: Verlag Pestalozzianum
- Knight, S. (2009). *Forest Schools and Outdoor Learning in the Early Years*. Los Angeles/ London: Sage Publications.
- Miklitz, I. (2006). Wald- und Naturkindergärten. Wissen & Wachsen, Schwerpunktthema *Naturwissenschaft und Technik, Praxis*.
- Tovey, H. (2011). *Laat ze buiten spelen: pleidooi voor gezonde risico's*. Antwerpen/ Apeldoorn: Garant.

